

HİRVATİSTAN

Avrupa'da uzun süre kaynak olarak kullanılmıştır. Antun Verančić ise Anadolu'yu ilgilie gezen ve 1553'te Ankara'daki kitabeleri (Monumentum Ancyrantum) kopye eden bir diplomat seyyahtır. Diğer seyyahlar da Bosna ve Hırvatistan'ın bir bölümünü hâkimiyetleri altında bulunduran Osmanlılar'ın buradaki idarelerine dair raporlar tutmuşlardır. Orta Tuna civarını 1620'lerde gezen Cizvit Bartol Kašić, Osmanlı idarî sistemi hakkında olumlu izlenimler edindiği gibi bölgede tanıştığı müslümanlarla da dostça ilişkiler kurmuştu.

Türkçe'nin Hırvatlar üzerindeki etkisi gayet açıktır. Bugün de halk arasında kullanılan Türkçe kelimeler resmî yazı diline nisbetle hayli fazladır (B. Klaić, tür.yer.). Hırvatlar, Türkler ve Boşnaklar aralarında iletişim kurabilmek için kendilerine has bir Türkçe geliştirmişlerdir. Bu Türkçe'nin yapısında ve telaffuzunda Güney Slavcası'nın etkili olduğu görül-mektedir. Dubrovnikli şair Stjepan Đurđević (ö. 1632) bu tür Türkçe ile "Der- viş" ve "Memişah" adlı iki şiir yazmıştır.

Mimari eserlerden yalnızca birkaçı çok kötü bir durumda bugüne ulaşabilmiş- tir. Bunlar arasında Đakovo'da (Cakovo) ve Drniš'te (Dрниш) birer cami, Ilok'ta bir türbe ve bir hamam, Dalmaçya yakınla- rındaki Vrana'da bir han zikredilebilir. Zagreb'deki tarih müzesinde sınır boyla- rındaki kalelerden getirilmiş bazı taş ki- tâbelerden başka Zagreb Devlet Arşivi'n- de de İslâmî konularda yazılmış eserler- den oluşan iki değerli koleksiyon mevcut- tur. Din muhtevalı olan bu kitapların sat- nat yönünden en değerlisi, XVI. yüzyıla ait olup muhtemelen Bosna'da yazılmış bulunan Şâhnâme'dir. Müslüman olmuş Hırvatlar'dan birçoğu Osmanlı Devleti'n-

de önemli görevlerde bulunmuştur. Bun- lardan en tanınmış olanları Sadrazam Rüstem Paşa ile Siyavuş Paşa'dır.

BİBLİYOGRAFYA :

İdrisi, *Géographie d'Édrisi* (nşr. P. A. Jaubert), Paris 1840, II, 266, 268-269; V. Klaić, *Povjest Hrvata*, Zagreb 1899-1920, I-VI, tür.yer.; Erol Tümertekin, *Ağır Demir Sanayii ve Türkiye'deki Durumu*, İstanbul 1954, s. 199; *Historija naroda Jugoslavije* (ed. B. Đurđev v.dğr.), Zagreb 1959, II, 205-290, 401-476, 622-657, 684-762, 998-1117, 1211-1251; Rikard Lang - Milan Mesarić, "Planification économique en Yougoslavie", *Problèmes du développement économique dans les pays méditerranéens (Actes du colloque international de Naples, 28 Oct.-2 Nov. 1962)*, Paris - La Haye 1963, s. 225-266; B. Klaić, *Rječnik Stranih Riječi*, Zagreb 1978, tür.yer.; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi-mârî Eserleri II*, bk. İndeks, rs. 162; *Društveni razvoj u Hrvatskoj* (ed. M. Gross), Zagreb 1981, tür.yer.; H. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Sara- jevo 1982, s. 58-69, 73-76, 86-87, 176, 194, 205-212, 215, 217-227; *Vojna Krajina* (ed. D. Pavličević), Zagreb 1984; Nazmiye Özgüç, *Tu- rizm Coğrafyası*, İstanbul 1984, s. 211; Selami Gözenç, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası I: Akdeniz Avrupası ve Balkan Ülkeleri*, İstanbul 1985, s. 138, 139; M. Ždralović, *Bosansko-hercegovač- ki prepisivači djela u arabičkim rukopisima*, Sarajevo 1988, I-II, bk. İndeks; Nenad Moaçanın, "Slavonija pod turskom vlašću", *V. Znanstveni Sabor Slavonije i Baranje*, Osijek 1991, s. 67-76; a.mlf., "Les Croates et l'empire otto- man : quelques reflexions sur leurs rapports", *RMM*, sy. 66 (1992), s. 135-138; T. Macan, *A Short History of Croatia*, Zagreb 1992, tür.yer.; L. Antić v.dğr., *A Concise Atlas of the Republic of Croatia and of the Republic of Bosnia and Hercegovina*, Zagreb 1993, tür.yer.; *Sisačka bitka 1593* (ed. I. Goldstein - M. Kruhek), Zagreb 1994, tür.yer.; "Hrvati", *Hrvatski Leksikon*, Zagreb 1996, I, 453-462, 465; Alica Wertheimer Baletić v.dğr., "Hrvatska", a.e., I, 462-468; Y. Chataigneau - Jules Sion, "La Yougoslavie", *Géographie universelle*, VII, Paris 1934, s. 410-476; Bogo Grafenauer v.dğr., "Hrvati", *Encik- lopedija Jugoslavije*, Zagreb 1960, IV, 37-121; Franjo Tudman v.dğr., "Hrvatska", a.e., IV, 124-278.

NENAD MOAÇANIN

HIRZ

(الحرز)

Mali koruma veya saklamaya yarayan ev, dükkân, kasa gibi kapalı mekânları ifade eden fıkıh terimi (bk. HIRSIZLIK).

HIRZÜ'İ-EMÂNÎ

(bk. eŞ-ŞÂTİBİYYE).

HISİM ALİ ÇELEBİ

(bk. ALİ ÇELEBİ, Hısım).

HISN

(bk. KALE).

HISNIKEYFÂ

(bk. HASANKEYF).

HISNİMANŞÛR

(bk. ADIYAMAN).

HISNİZİYÂD

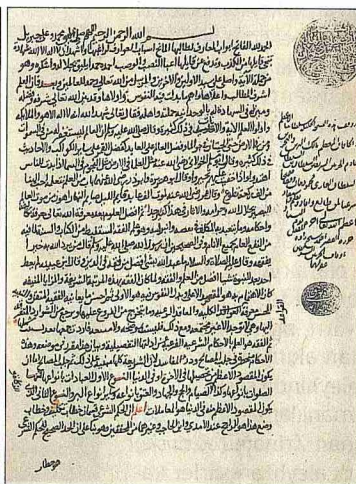
(bk. HARPÜT).

HISNÎ

(الحصنى)

Takıyyüddîn Ebü Bekr b. Muhammed b. Abdilmü'min el-Hüseynî el-Hisnî (ö. 829/1426)

Şâfiî fakihi.

752'de (1351) Havran'ın Hisn köyünde doğdu. Soyu Hz. Ali'ye kadar uzanır. Şam'da yetişen Hisnî Şehâbeddin Ahmed b. Sâlih ez-Zührî, Şemseddin Muhammed b. Süleyman es-Sarhadî, Şerefeddin İsa b. Osman el-Gazzî gibi âlimlerden ders aldı. Şâfiî fıkında devrinin otoritelerinden biri oldu. Ayrıca Hanefî fıkına da bu mezhebin temel kaynaklarından *el-Hidâye*'yi şerhedecek kadar hâkim olduğu bilinmektedir. Tasavvuf ilmiyle de ilgisi bulunan Hisnî akide yönünden mutaas- sıp bir Eş'arî idi. Takıyyüddin İbn Teymiyye'ye karşı takındığı, onu tekfir etme de- recesine varan olumsuz tutumu Şam hal- kı arasında bazı huzursuzlukların çıkma-

Hisnî'nin *Şerhu't-Tenbih* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1210)

sına sebep oldu. Bu âlim aleyhindeki fetvası *Fetvâ fi İbn Teymiyye* adıyla günümüze kadar gelmiştir (Brockelmann, *GAL*, II, 117). Kazâî ve idarî mevkiilerdeki devlet adamlarına karşı emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker yapmayı düstur edinen Hisnî, ömrünün sonlarına doğru hayır işlerine ağırlık vererek Şam'da Bâbüssagîr mevkiinde bir ribât ve han inşasına öncülük yaptı. Daha sonra Şâgür'daki (Şam) bir zâviyede inzivâyâ çekildi. 15 Cemâziyelâhir 829'da (24 Nisan 1426) Şam'da vefat etti.

Eserleri. 1. *Kifâyetü'l-ahyâr*. Ebü Şüca' el-İsfahânî'nin *el-Muhtaşar*, *Gâyetü'l-ihtişâr*, *et-Taqrîb* adlarıyla bilinen Şâfiî fikhına dair eserinin şerhidir (I-II, Kahire 1350; Beyrut, ts.; Kum 1410). 2. *Şerhu't-Tenbîh*. Ebü İshak eş-Şîrâzî'nin Şâfiî fikhına dair eserinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1210). 3. *Şerhu'l-Hidâye*. Burhâneddin el-Mergînânî'nin Hanefî fikhına dair *el-Hidâye* adlı eserinin şerhidir (Hacı Selim Ağa Ktp., Nurbânû Sultan – Yâkub Ağa, nr. 89). 4. *Def'ü şübehi men şebbehe ve temerrede ve nesebe zâlike ile'l-İmâm Ahmed*. Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin teşbihe varan akîdeleri benimsediğini belirtmek ve bunların Ahmed b. Hanbel'e atfedilmesinin iftira olduğunu ispat etmek için kaleme alınmıştır (Kahire 1931). 5. *el-Fevâ'id fi'l-fık'h 'alâ mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi'i*. 6. *Çam'u'n-nüfûs ve rukyetü'l-me'yûs*. Mevâize dair çeşitli konuları ihtiva etmektedir. 7. *Siyerü's-sâlik fi esne'l-mesâlik*. 8. *en-Nisvetü'l-âbidât ve'l-umûrü'l-müfsidât (Siyerü's-şâlihâtü'l-mü'minâtü'l-hayrât)*. 9. *el-Esbâbü'l-mühlikât ve'l-işârâtü'l-vâzihât fi menâkıbi'l-mü'minîn ve'l-mü'minât ve mâ lehüm mine'l-kerâmât*. 10. *Tenbîhü's-sâlik 'alâ mazârri'l-mehâlik*. Son dört eser tasavvufî ilgilidir. 11. *Lafzü's-semâ'*. Tasavvuf müsikisine dairdir (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 492; II, 117; *Suppl.*, I, 677; II, 112; Shiloah, s. 132-134). 12. *el-Çavâ'id*. Bir nüshası Dublin'de Chester Beatty Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 3226).

Hisnî'nin bunlardan başka, Şâfiî kaynaklarından Beyzâvî'nin *el-Gâyetü'l-kuşvâ'sı*, Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin *Minhâcü't-tâlibîn*'i ile Müslim b. Haccâc'ın *el-Câmi'u's-şâhih*'i üzerine birer şerhi ve İsnevî'nin *el-Mühimmât*'ına bir telhisi yanında *Tahrîcü ehâdisi'l-İhyâ'*, *Şerhu'l-esmâ'il-hüsnâ* gibi eserleri de kaynaklarda zikredilmektedir.

Hisnî'nin
Şerhu'l-Hidâye
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Hacı Selim
Ağa Ktp.,
Nurbânû
Sultan –
Yâkub Ağa,
nr. 89)

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kâdi Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, IV, 76-77; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gumr*, VIII, 110-111; Sehvî, *ed-Đav'ü'l-lâmî*, XI, 81-84; Keşfü'z-zunûn, I, 203, 487, 491, 558; II, 1013, 1193, 1356, 1625, 1875, 1915, 2039; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 188-189; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, I, 166; Brockelmann, *GAL*, I, 492; II, 117; *Suppl.*, I, 677; II, 112; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 236; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library: A Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1955, I, 93; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 45; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 74; a.m.f., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 154; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings (c. 900-1900)*, München 1979, s. 132-134; Âyide İbrâhim Nusayr, *el-Kütübü'l-'Arabiyye elletü nüşiret fi Mısır beyne 'amey 1926-1940*, Kahire 1980, s. 36; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, I, 110; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 106.

CENGİZ KALLEK

HİTÂN

(bk. SÜNNET).

HİTAT

(الخطط)

Bir şehrin topografyası, tarihî coğrafyası, ekonomik ve kültürel durumu, mahalleleri, bina ve tesisleri hakkında bilgi veren Arapça eserlerin ortak adı.

"Mahalle" veya "sem" anlamındaki hitata kelimesinin çoğulu olan hitat, ilk İslâmî fetihlerin ardından kurulan yeni şehirlerde bir kabileye veya kabileler topluluğuna tahsis edilen mahallelerin genel adıdır. Zaman içinde bu şehirler ve mahallelerindeki bina ve tesislerin tanıtımı için yazılan kitaplara da hitat adı verilmiştir. Şehir tarihleri ve tarihî-coğrafya ki-

taplarında ayrı bir bölüm halinde yer alan, diğer tarihî kaynaklarda ise yeri geldikçe zikredilen bu konuların hitatlarda müstakil olarak işlendiği görülür. Bilinen ilk hitat Heysem b. Adî (ö. 207/822) tarafından Küfe için yazılan, fakat günümüze intikal etmeyen *Hıta'tü'l-Küfe*'dir (İbnü'n-Nedîm, s. 112).

Hıtat yazımı zamanla Mısırlı müelliflerin temayüz ettiği bir edebî türe dönüşmüş ve âdetü bu bölgeye özel bir hale gelerek Makrîzî ile zirveye ulaşmıştır. Mısır'ın tarihî coğrafyası ve topografyası hakkında bilgi veren tarihçilerin öncüsü Ebü'l-Kâsım İbn Abdülhakem'dir (ö. 257/871). Ancak Ebü'l-Kâsım bu hususta müstakil bir eser yazmamış, *Fütûhu Mısır ve aḥbâruhâ* (Leiden 1920) adlı tarihinin bir bölümünü bu konuya ayırıp Fustat, Cize ve İskenderiye şehirlerini tanıtmıştır. Muhammed b. Yûsuf el-Kindî (ö. 350/961) Mısır şehirleri hakkında hitat yazanların ilkidir. Fakat onun *Aḥbâru mesci-di ehli râyeti'l-a'zam* ve *el-Cündü'l-garbi* adlı kitapları günümüze ulaşmamıştır. Kindî'nin, Mısır'da görev yapan vali ve kadıların biyografilerine dair *el-Vülât ve'l-kuḍât* (Leiden-London 1912, 1964) adlı eserinde de yeri geldikçe Fustat'ın mahalleleri ve önemli yapıları hakkında bilgi verdiği görülür.

Fâtımiler 358 (969) yılında hilâfet merkezi olarak Kahire'yi tesis ettikten sonra burayı ve eski şehir Fustat'ı tanıtmak için kitap yazanların sayısı artmıştır. İbn Hallikân'ın nakillerinden Kahire'yi tanıtan ilk müellifin İbn Zülâk (ö. 386/996) olduğu anlaşılmaktadır. İbn Zülâk, İbn Hallikân'ın övgüyle bahsettiği (*Vefeyât*, II, 91) zamanımıza intikal etmeyen *Hıta'tü Mısır* adlı eserinde büyük ihtimalle Fustat, Asker